

ARHIIV JA NARRATIIV: VIHJEGA EESTI KIRJANDUSLOOLE

Nüpli XVI kirjanduse kevadkool

Nüpli kevadkool 19.–20. juunil 2009 oli eelmise – „Kuidas jutustada kirjanduse ajalugu?” (2007) – ideeline jätk. Tööpealkiri „Arhiiv ja narratiiv” suhestus historiograafia probleemidega ning suunas mõtlema pingeväljale *arhiivi* kui „ajalooliste võimalikkuste ideaalpaiga” ning ajaloo sündmustest jutustamise vahel.¹ Teoreetiliste küsimuste kõrval pakkus kevadkool mitmeid sissevaateid ka reaalsesse arhiividesse, silma paistis huvi XIX sajandi ja XX sajandi alguse kirjanduse vastu.

Kahel päeval peeti kokku viisteist ettekannet. Esimese sessiooni „Kirjanduse lood” avas Epp Annus (EKM) ettekandega „Kirjanduse lugu ja teised lood”, küsides, millised kirjandusest väljaspool asuvad tegurid mõjutavad kirjanduse loo kujunemist. Esitades küsimuse filosoofia mõjust kirjandusele, pidas E. Annus vajalikuks uurida erinevate filosoofiliste suundumuste mõju nii üksikteostele, autoritele kui ka kirjandusvooludele. Ta rõhutas, et kirjanduslik tõlgendus ei saa põhimõtteliselt olla väärtõlgendus, sest selle algne eesmärk on midagi muud. Peaks küsima, miks ja kuidas filosoofilised ideed kirjanduslikku teksti üle võeti. Annuse teemat jätkas Maret Vaher (TLÜ), kes andis põhjaliku ülevaate 1968. ja 1969. aasta eksistentsialismiväitlusest ajalehes Sirp ja Vasar. Kõneleja näitas, kuidas Arvo Valtoni teoste groteski ja võõrandumise üle arutades oli tolleaegne kriitika kohanenud omaaegsete mängureeglitega. Ettekannet täiendas arutelu Eduard Pälli rollist väitluses.

¹ Idee on lahti kirjutatud kevadkooli üks korraldajatest Jaak Tomberg artiklis „Kes tahab kirjutada väikesi kirjanduslugusid?” (Sirp 7. VIII 2009, nr 28).

Arhiiviallikate teema avas Külliki Kuusk (EKM) ettekandega „Uku Masingu luulekäsikiri kui tunnetuslik päevik”. Ta juhtis tähelepanu Masingu päevikulisele kirjutamisviisile ning küsis intrigeerivalt, kas võiks sellises kirjutamislaadis rääkida tema luule autobiograafilisusest, käsitleda 529-leheküljelist luulekäsikirja omalaadse poeetilise päevaraamatuna. Omaeluloolisuse teemal jätkas Leena Kurvet-Käosaar (EKM), esitades juba pealkirjaga „Kuhu kuulub omaelulookirjutus?” retoorilise küsimuse. Arvestades praegust elulookirjutuste buumi, arutles esineja, kuhu elulood kirjanduslugudes paigutuvad. Kõnelejale pakkus huvi jälgida seesuguseid tekste ka kui kirjanduslikke „katselappe”, milles paljusid harjumuspäraseid (žanri)piire teadlikult lõhutakse.

Teise, XIX sajandi kirjandusloo sessiooni „Eesti kirjanduslugu vs. eesti kirjanduslugu?” juhatas sisse Liina Lukase (UTKK/TÜ) ettekanne „Kirjanduslood rahvuse ja regiooni teljel”. Toetudes põhjalikule uurimistööle, võrdles Lukas baltisaksa ja eesti kirjanduslookirjutusi alates XVIII sajandist tänapäevani. Kui eesti traditsioon on algusest peale toetunud keelelis-rahvuslikule alusele, siis kõik varasemad Baltimaadest pärit kirjandusloolised käsitlused ja kirjandusleksikonid on koostatud maiskondlikul printsiibil. Kas tänases Eestis kirjanduslugu kirjutades oleks siit midagi õppida? Eesti XIX sajandi kultuuriloole toetus ka Kersti Taali (TÜ) ettekanne, milles võrreldi Õpetatud Eesti Seltsi tegevuse kajastamist eesti ja baltisaksa ajakirjanduses, leides neis suuri erinevusi. Taal rõhutas, et ajalehtedes avaldatu tõlgendamisel tuleb olla ettevaatlik ja uurida järe-

duste tegemiseks kõiki arhiiviallikaid. Eesti ja baltisaksa kirjandushistoriograafia küsimustega haakus ka Ave Mattheuse (TLÜ) ettekanne XIX sajandi lastekirjandusest. Oma põhihoiakutelt on see olnud väärtushinnanguline, rahvuse-, maa- ja keelekeskne ning keskendunud „suurte” autorite loomingu. Pooldades maiskondlikku ja süsteemiteoreetilist kirjandusajaloo kontseptsiooni, arutles esineja võimaluste üle arvestada lastekirjanduse ajaloo osana tekstide tõkelisust, koolivõrgu arengut, kirjastamissüsteemi, peremuudeid ja nende rolli laste lugemisharjumuste kujundamisel jne.

Sessioonis „Tekst ja keha” esitas Sirje Kiin (EKL) ettekandes „Keha ja kirjanduslugu” ülevaate keha käsitlemisest filosoofias ja kultuuriloos. Küsimusele, kuidas kuuluks kirjaniku keha kirjanduslukku, andis tōuke eelkõige Marie Underi arhiivi uurimine. Hilisõhtuse sessiooni lõpetas Janika Kronbergi (EKM) ettekanne „Tiidu hüpe”, mis oli ajendatud raamatu „Eesti kirjandus paguluses XX sajandil” (2008) vastuvõttust kriitikas. Toetudes Arthur C. Danto mõttekäikudele, rõhutas Kronberg maitse ja intuitsiooni olulisust kriitika kirjutamisel ning oli *kuidas?*-küsimust ignoreeriva nurikriitika suhtes lakkaamatult noriv.

Kevadkooli teisel päeval anti sõna Tartu ja Tallinna ülikooli noorematele kirjandusuurijatele. Ettekandes „Elisabeth Aspe ja teised linna eelkajad eesti kirjanduses aastail 1870–1890” kõneles Elle-Mari Talivee (TLÜ) kujunevatest linnamaastikest XIX sajandi lõpu eesti proosas, peamiselt Elisabeth Aspe jutustustes „Kasuõde” (1887), „Ennoosaare Ain” (1888) ja „Anna Dorothea” (1891). Pille-Riin Larm (TÜ) kõneles Jakob Liivi luule näitel paradoksidest hilisärkamisaegse eesti luule retseptisoonis. Venestusaja tsensuuri tingimuste taustal esitas P.-R. Larm hüpoteesi, et kujundiloo kanti sel perioo-

dil loodslüürikasse. Kolmandaks arhiiviuurimuseks oli selles sessioonis Kristi Raudmäe (TÜ) ettekanne „Kirjandusauhindade (aja)lugu vs. kirjanduslugu”, mis toetus ulatuslikule materjalile ning käsitles kirjandusauhindade institutsiooni teket ja rolli alates XX sajandi algusest kuni 1940. aastani (vt KK 2008, nr 12; KK 2009, nr 6).

Nüüdiskirjandust ja arhiiviainest sidus Arne Rubeni (TLÜ) ettekanne „Andrus Kivirähk ja Trevli Bertel: maailmise realismi koodist”. Tallinna linnaarhiivi nõiakohtuprotokollidele toetudes otsis Ruben paralleele romaani „Mees, kes teadis ussisõnu” motiivide ning 1694. aastal ussisõnade kasutamise eest surma mõistetud eesti talupoja Trevli Berteli juhtumi vahel.

Kui kevadkooli arhiivi uurimuslikud ettekanded vaid täiendasid seniseid kirjandusloo raamatuid, siis mida lähemale kõige uuemale, „nullindate” kirjandusele, seda teravamaks pingeväli *arhiivi* ja *narratiivi* vahel muutus. Kevadkooli lõpetas tuline poleemika pärast Jan Kausi (Sirp) pikemat mõtisklust teemal „Objektiivustus: kirjanikust ja arvustajast kirjandusloos”. Toetudes enda kui kirjaniku kogemusele 2001. aasta eesti kirjandusloo n-ö objektina, rõhutas Kaus vastuolu eesti kirjanduslugudele omase objektiivsuse nõude ja tegeliku, kirjutamise olemusliku subjektiivsuse vahel. Aruteluks oli kirjandusloo raamatuga kehtestatud kirjanduslik „plato” ning sellest „tõrjutus”. Vastuolule võiks lepitust pakkuda leksikonide kaudu, mis esitaksid hinnangutest vabu täpseid andmeid. Kausi ettekanne suunas mõtlema ka kõige uuema, viimase aastakümne eesti kirjanduse ajaloo kirjutamisele, millest oli enne teda kõnelnud ka Matis Songi (Värske Rõhk) ettekanne „Ko-fi, pulgakomm, tetris ja hundikutsikaesteetika – nullnullindate värske rõhk”. Ajakirja toimetajana kõrvutas Song eesti meedias kujunenud arusaama noortekir-

jandusest Värskes Rõhus avaldatud loominguga. Kui levinud arvamuse järgi on noortekirjanduse pärisosaks näiteks hedonism ja seks, siis tegelikkuses seda ei leia. Pigem võiks teemaks olla MSN-i, blogimise ja muude uue meedia vahendite mõju noorte tekstidele.

Energeetilise õhustikuga Nüpli kevadkoolid on kujunenud paigaks, kus värskaid ideid on toodud esmakordselt laiemasse arutlusringi, näiteks oli

2007. aasta kool teetähiseks Epp Annuse XX sajandi mõttevoolude raamatule. Kas ka tänavusest Nüplist uusi mõttevoole hakkab hargnema, näitab aeg.

Nüpli XVI kevadkooli korraldasid Eesti Kirjandusmuuseumi kultuuriloolise arhiivi kirjandusteooria ning kultuuriloo allikate töörühm.

MARIN LAAK

